

НЕЗАЛЕЖНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ ІЗ ЗАГРОЗАМИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Авдєєва Галина Костянтинівна,

кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця,
провідна наукова співробітниця НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса
НАПрН України

Завдяки стрімкому розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій швидкість передавання інформації, її накопичення й обробки в усьому світі постійно зростає. Обсяги, якість та ефективність використання інформації, стан захищеності інформаційного простору (інформаційна безпека) кожної держави визначають рівень її розвитку та статус у світовому інформаційному просторі.

Забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу (ст. 17 Конституції України).

У законодавстві України термін «інформаційна безпека» визначений як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [12].

Загрозами інформаційній безпеці України є ведення інформаційної війни проти України, відсутність цілісної комунікативної політики держави та недостатній рівень медіа-культури суспільства [13].

Особливої актуальності проблеми інформаційної безпеки України набули після початку військової агресії РФ проти України 24 лютого 2022 р., коли урядові та неурядові організації РФ значно підвищили інтенсивність ведення інформаційної війни не лише проти України, але й проти ін. країн, які допомагають нашій країні.

Російські ЗМІ, які діють як в Росії так і за її межами, використовуються військово-політичним керівництвом РФ для інтенсивної, багатоканальної пропаганди та переконання світової спільноти у значущості та величї Росії, для звинувачення влади України в нацизмі та опису

України як нацистської держави не зважаючи на те, що ВРУ прийняла закон про засудження націонал-соціалістичного режиму [11].

Після появи в ЗМІ фотознімків із зображенням розстріляних і закатованих мирних мешканців в Україні лідери багатьох країн закликали притягнути вище керівництво РФ до кримінальної відповідальності за воєнні злочини. Наприкінці березня 2022 р. 6 країн Європи (Естонія, Литва, Німеччина, Польща, Словаччина, Швеція) вже розпочали розслідування військових злочинів Росії. Близько 50 країн світу (у т.ч. Україна) звернулися до Міжнародного кримінального суду із заявами про розслідування воєнних злочинів, скоєних військовими РФ в Україні. Загальний перелік таких злочинів закріплений у Статуті Міжнародного кримінального суду (Римський статут) [5].

Міжнародним правом передбачена не лише особиста відповідальність за воєнні злочини, а й відповідальність командирів певних військових об'єднань за порушення їх підлеглими норм міжнародного гуманітарного права у тих випадках, коли вони мали інформацію про можливість вчинення ними правопорушень, але не доклали зусиль для їх попередження чи припинення (ст. 86 1-го протоколу до Женевських конвенцій 1949 р.) [4].

В Україні створили онлайн-архів для документування скоєних військовими РФ воєнних злочинів, поділених на такі 7 категорій: убивство мирних мешканців, напади на цивільне населення або цивільні об'єкти, руйнування населених пунктів, взяття заручників та тортури, незаконна депортація, напад на релігійні споруди та об'єкти культурної спадщини, звалтування [6]. Накопичення інформації про воєнні злочини РФ в Україні є лише підготовчим етапом до їх розслідування. Провина представників російської влади й військових армії РФ має бути доведена шляхом ретельного збирання процесуальних доказів. Під час такого розслідування потрібно не лише довести, що ці злочини були вчинені, а й пов'язати їх з конкретними особами-злочинцями, висунути їм обгрунтоване обвинувачення та притягнути до відповідальності.

Не зважаючи на те, що в Бучі, Бородянці, Гостомелі та ін. населених пунктах України, після їх визволення від російських військ журналісти багатьох міжнародних ЗМІ, слідчі, прокурори, судово-медичні експерти, криміналісти зафіксували інформацію про воєнні злочини, РФ активно заперечує вину своїх воєнних і називає зафіксовану інформацію підробками. [10].

В. С. Батиргареева справедливо зазначає, що «на теперішній час протидія дезінформації – одна з ключових проблем забезпечення національного інформаційного простору від загроз в умовах ведення так званої гібридної війни проти нашої держави, низького рівня медіаграмотності українців та неможливості ідентифікувати особу, яка масово розповсюджує ту чи іншу дезінформацію» [9, с. 111]. Тому збирання доказової інформації під час розслідування воєнних злочинів потребує призначення значної кількості судових експертиз. Зокрема, для виявлення, розшифрування й дослідження інформації, що містяться на комп'ютерних носіях, у мобільних телефонах, на флеш-носіях та ін. призначається експертиза комп'ютерної техніки й програмних продуктів. Документи, перехоплені телефонні розмови військових РФ та ін. інформація (у т.ч. – в електронному вигляді) також потребує експертного дослідження в межах технічної експертизи документів, почеркознавчої та авторознавчої експертиз, експертизи відео- та звукозапису, телекомунікаційної експертизи та ін.

Факти й способи передавання певними особами-колаборантами інформації про розташування стратегічних та військових об'єктів в Україні представникам країни-агресора встановлюються за допомогою експертизи телекомунікаційних систем.

Варто зауважити, що в умовах воєнного стану значна кількість співробітників державних експертних установ не в змозі виконувати свої професійні обов'язки через їх перехід до армії або територіальної оборони, зайняття волонтерською діяльністю, виїзд за межі свого населеного пункту. Водночас ч. 3 ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» містить заборону на проведення недержавними експертами криміналістичних (більше 30 видів), судово-медичних та судово-психіатричних судових експертиз. Навіть у мирний час існували проблеми із залученням судово-медичного експерта, а суди не визнавали його висновки джерелами доказів у кримінальних провадженнях через те, що судово-медичні експертизи згідно зі ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» дозволено проводити виключно в державних експертних установах, якими не є всі Бюро судово-медичних експертиз в Україні (вони належать до об'єктів комунальної власності) [8, с. 89].

Експерт з питань міжнародного кримінального права Уїлліам Вілей справедливо наголошує на тому, що «масштаби ймовірних злочинів, скоєних військовими РФ на території України такі значні, що українська

влада навряд чи має достатні ресурси, щоб самотужки з цим справитися» [14]. Тобто процес збирання доказів, які зазвичай отримуються шляхом призначення й проведення судових експертиз, в умовах воєнного стану став набагато складнішим, ніж у мирний час.

На відміну від України, у країнах-членах Ради Європи залучення експерта здійснюється згідно з «Керівними принципами щодо ролі призначених судом експертів у судових процесах держав – членів Ради Європи» [3]. Відповідно до п.п. 33, 34 даного документа суд може залучати будь-якого експерта за наявності в нього певних спеціальних знань (або досвіду чи практичних навичок) незалежно від того, чи є він державним або приватним та чи зазначений він у Списку експертів. До експерта за порушення професійних обов'язків можуть застосовуватися різні санкції, а саме: конфіскація платежу за проведення експертизи, дискваліфікація як експерта, адміністративний штраф або арешт, кримінальне переслідування, дисциплінарні наслідки або позови про відшкодування збитків (п. 117).

Скасування заборони для незалежних (недержавних) експертів на проведення всіх видів судових експертиз, окрім дослідження об'єктів, вільний обіг яких заборонено або обмежено (за аналогією з країнами-членами Ради Європи), дозволило б скоротити терміни проведення експертиз, а введення санкцій проти судового експерта за недобросовісне виконання судової експертизи гарантуватиме достовірність його висновків.

У ст. 25 Конституції Ірландії [2], у ст. 38 Конституції Франції [1], у ст. 82 Конституції Іспанії [7] та ін., передбачена процедура термінового прийняття законів. В умовах воєнного стану в Україні для швидких законодавчих змін доцільно було б скористатися досвідом деяких країн ЄС щодо прийняття т. зв. законів термінової дії.

Список використаних джерел:

1. Constitution of 4 October 1958. (This text incorporates the modifications introduced by the Constitutional revision passed by Congress on July 21, 2008.). <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8808/preview> (дата звернення: 24. 04. 2022).
2. Constitution of Ireland. 1st July, 1937. Government publications. DuBlin. 2020. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8570/file/Ireland_Constitution_am2019_en.pdf (дата звернення: 22. 04. 2022).

3. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11–12 December 2014). *European commission for the efficiency of justice (CEPEJ)*: official site. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/24-kerivni%20princupu%20roli%20priznachenih.pdf> (дата звернення: 22. 04. 2022).

4. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1). 08 June 1977. Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law applicable in Armed Conflicts. *UN Human Rights Office*: official site. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and> (дата звернення: 19.04.2022).

5. Rome Statute of the International Criminal Court. 17.07.1998. Published by the International Criminal Court. 2011. 58 p. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf> (дата звернення 21.04.2022).

6. *Russia's war crimes*: вебсайт. URL: <https://war.ukraine.ua/russia-war-crimes/> (дата звернення: 12. 04. 2022).

7. Spain's Constitution of 1978 with Amendments through 2011. PDF generated: 23 May 2016. URL: https://www.legislationline.org/download/id/6496/file/Spain_Constitution_1978_am2011_eng.pdf (дата звернення 24. 04. 2022).

8. Авдєєва Г. К. Місце судової експертизи у науково-технічному забезпеченні слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 41. Харків: Право, 2021. С. 88–93.

9. Батиргарєєва В. С. Концептуальна модель захисту інформаційного простору України засобами кримінального права. *Інформація і право*. №1(32). 2020. С. 110–119.

10. «Бучанська різанина»: як росія прагне уникнути відповідальності. 5 квітня 2022. *Укрінформ*: вебсайт. <https://www.ukrinform.ua/rubric-uaarazom/3449195-bucanska-rizanina-ak-rosia-pragne-uniknuti-vidpovidalnosti.html> (дата звернення: 24. 04. 2022).

11. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України №317-VIII від 09.04.2015. Редакція від 01.01.2020. *Верховна Рада України: Законодавство України*: оф. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 22. 04. 2022).

12. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України №537-V від 09.01.2007. *Верховна Рада*